

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№4(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 412 sahifa,
16-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli savodxonlikni rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalarining pedagogik va metodologik imkoniyatlari.....	10
Shermanova Feruza Djumaboyevna	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarining o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlarining boshqaruv madaniyati	15
Xurramov Anvar Vafqulovich	
5–7 yoshli bolalar jismoniy rivojlanishida futbol o'yin elementlarining pedagogik ahamiyati	19
Olim Ziyoyev Toshpulatovich	
Bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirish usullari.....	23
Ashirov Abdirashid Ravshanovich, G'ulomova Durdona Shovkat qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish metodikasi	26
Ashirov Abdirashid Ravshanovich, Olimjonova Humora	
Algebra va funksiya: SAT matematikasining asosi	30
Abdullayev G'ayratjon Mutalipovich	
Psixologik savodxonlikning psixologik xizmat samaradorligini ta'minlashdagi nazariy va amaliy asoslari	34
Fayzullayev Mirzaodil Mirzamurodovich	
Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarda pedagogik odobni rivojlantirish muammosi	40
Fayzullayeva Feruza Aktamjon qizi	
Yosh oilalarning mustahkamligiga zamonaviy axborot vositalaridan foydalanishning ta'siri	44
Kushakova Nargiza Islambaevna	
Strategic Educational Management: Methods for Improving Teaching and Learning Outcomes	47
Majitova Munisa Oybek qizi	
Talabalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	51
Normurodova Qunduz Tursun qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish	54
Nurmaxmatov Lutfulla Abduxomid o'g'li	
Savod o'rgatish davrida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi	58
Po'latova Sitora Olimjonovna	
Yosh sportchilarni tarbiyalash va huquqiy himoya qilishning pedagogik mexanizmlari	62
Rahmonov Amirshoh Abdumuxtorovich	
Bo'lajak kimyo o'qituvchisining metodik tayyorgarligini takomillashtirish.....	66
Shomurotova Sh. X.	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik kompetensiyani rivojlantirishning metodika asoslari	70
Shukurova Zarina Mirobid qizi, Mambetova Lobar Mirzavali qizi	
Raqamli savodxonlikni rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalarining pedagogik va metodologik imkoniyatlari.....	73
Shermanova Feruza Djumaboyevna	
Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy-emotsional kompetentligini rivojlantirishda art-pedagogik texnologiyalar .	77
Suvanova Kamola Raimqul qizi	
O'quvchilarning mustaqil fikrlash samaradorligini oshirishda muammoli ta'lim texnologiyasining o'rni.....	81
Zikriyoyeva Feruza Sadullo qizi	
Обучение основам ультразвуковой диагностики с использованием метода “Каждый учит каждого” ...	85
Набиев Абдулло Абдувохидович	
To'lepbergen Qayipbergenov asarlarida komil insonni tarbiyalash masalalari	88
Xabibnazarova Saiyra Baxitbayevna	

Alisher Navoiyning "Hayrat ul-abror" asari orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy fazilatlarini shakllantirish	91
<i>Karamatova Dilfuza Sadinovna, Mahmudova Niginabonu Mizrof qizi</i>	
Ekologik muammoli vaziyatlar orqali kimyo fanida kreativ tafakkurni rivojlantirish metodikasi	96
<i>Ibodullayeva M. I., Dinnazarova F. S.</i>	
Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida masofaviy ta'limni tashkil etish metodikasi	101
<i>Saydullayev Zafar Erkinovich</i>	
Talabalarni milliy hunarmandchilik vositasida samogen tarbiyalashda tarixiylik tamoyili	104
<i>Allanov Shuxrat Qilichovich</i>	
"Harry Potter" asarining o'zbekcha tarjimasida stilistik vositalarni qayta yaratish masalalari	108
<i>Fayziyev Baxodir Baxshilloevich</i>	
Maktabgacha ta'limda bolalar nutqini o'stirishning integratsiyalashgan texnologiyalaridan foydalanish	112
<i>Imamova Nilufar Zabiylulla qizi, Nurmatova Gulchexra Baxadirovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lingvistik kompetensiyani rivojlantirishning metodik asoslari	116
<i>Shukurova Zarina Mirobid qizi, Mambetova Lobar Mirzavali qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash	119
<i>Eshonqulova Ma'suda Habibovna</i>	
Yosh oilalarda nikoh barqarorligini ta'minlovchi psixologik omillar	123
<i>Islomova Ozoda Isomiddin qizi</i>	
Aqliy rivojlanishida orqada qolgan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish metodologiyasi	127
<i>Abdullayeva Maftuna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida xavfsiz psixologik muhit yaratishning pedagogik ahamiyati	131
<i>Turayeva Gulchexra Urayimovna, Ziyaeva Umida Xolmat qizi</i>	
STEAM asosida kollaborativ ta'lim muhitida metakompetensiyalarni rivojlantirish	135
<i>Axmadova Malika</i>	
Yosh sportchilarni sportga yo'naltirish va sportchilarni tanlash muammolari (futbol sport turi misolida)	139
<i>Xotamov Jaloliddin Xusniddin o'g'li</i>	
Biologiyada amaliy tajribalar o'tkazishning zamonaviy virtual yechimlari	143
<i>Mirzayeva Nodira Abduxamidovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning ahamiyati	146
<i>D. P. Xodiyeva, M. Sh. To'rayeva</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni shakllantirish metodikasi (texnologiya darslari misolida)	150
<i>Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi, Jurayeva Ozoda Ortiq qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda matematika fanini o'rgatishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish	154
<i>G'. Yu. Eshmirzayev</i>	
O'quvchilarning ilmiy tafakkurini rivojlantirishda kimyo ta'limining o'rni va o'ziga xos jihatlari	157
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Bilingvizm (ikki tillilik) sharoitida o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari	161
<i>Mapruza Embergenova</i>	
Zamonaviy jamiyatda gender sotsializatsiyasi va psixologik jins xususiyatlari: maskulinlik, femininlik va androginlikning empirik tahlili	167
<i>Nasrullayeva Asolat Abdumalik qizi</i>	
Bo'lajak muhandislarda chiziqli tenglamalar sistemalari va ularning amaliy tatbiqlarini o'qitish haqida	171
<i>Qushmurotov Umurbek Ibadillayevich</i>	
Bo'lajak tibbiyot xodimlarining xorijiy til kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha tajriba-sinov ishlari natijalari	177
<i>Raximova Nigora Atakulovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ko'p ma'noli so'zlar ustida ishlash orqali nutqiy qobiliyatini rivojlantirish ..	180
<i>Xo'jayeva Durdonaxon Maqsud qizi, Rustamova Zulfiya Xolmirzayevna</i>	
Pul qadriyatining o'smirlik davrida shakllanishiga ta'sir etuvchi milliy, ijtimoiy va psixologik omillar: iqtisodiy ijtimoiylashuvning psixodinamik yondashuvda tahlili	184
<i>Xolmuratova Mahbuba Maxmudovna</i>	

O'smirlarda koping xulq-atvor shakllanishida ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarning psixologik xususiyatlari Yarmatova Sanobar Jo'rayevna	189
Raqamli ta'lim muhitida talabalarning matematik kompetensiyalarini rivojlantirishda interfaol metodlar Norquvatova Diyora Davron qizi	193
Teatr texnologiyalarini maktabgacha ta'limga integratsiya qilishning pedagogik shartlari Abdullayeva Aziza Abdurazzoq qizi, Salimova Dilmira Farxodovna	197
Системно-функциональное моделирование и эмпирический анализ нравственно-волевой детерминации в профессиональной деятельности военнослужащих Зохилов Нодирбек Улугбекович	201
Kimyo fanini o'qitishda muommali ta'lim metodining o'rnini va amaliy ahamiyati Kultayev Kuzibay Kazakbayevich	205
Rolli o'yinlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni erta kasbga yo'naltirishning pedagogik shart-sharoitlari Niginabonu Fayzullayeva	209
Boshlang'ich sinflarda PIRLS va TIMSS talablariga mos ta'lim texnologiyalarini qo'llashning didaktik asoslari Qurbonova Maxtuma Fazliddinovna, Mamedova Maxfuza Erkinovna, Omonova Gulandom Davlatovna	214
Raqamli texnologiyalar vositasida virtual laboratoriyalarni o'qitish Tilovova Turdixol Baratovna	219
Hosila va uning tadbirlarini o'rgatishda zamonaviy yondashuvlar Absamatov Zuxriddin Axmad o'g'li	222
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining diskursiv kompetensiyasini shakllantirish texnologiyalarini amaliyotda qo'llash usullari Dauletnazarova Ainura Kayirbaevna	228
O'quvchilar o'rtasida bullingni oldini olish va pedagogik-psixologik omillarni bartaraf etish yo'llari U. A. Alibayeva	233
Yosh avlodning milliy tarbiyasini shakllantirishda xalq pedagogikasining pedagogik-psixologik mexanizmlari O. K. Kadambayeva	236
Bo'lajak logopedlar rinolaliyani og'ir nutq nuqsoni sifatida o'rganishda qo'llaniladigan topshiriqlarning ahamiyati Achilova Sevara Djasirkulovna	240
Tarjima mashqlari orqali nemis tili (DaF) darsida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish Musayeva Guzal Ne'matillayevna	243
O'tkir Rahmat she'rlari lingvopoetikasi Xoldarova Gulchehra Tajibayevna	247
Проблемы и тенденции развития грамматики русского языка Юлдашев Баходир Бекмуратович	250
O'smir taekvondochilarning qo'l-oyoq kuchining an'anaviy mashg'ulotlar davomida o'sish sur'ati A. X. Norov	253
Инновационные педагогические технологии в преподавании русского языка и проблемы повышения качества подготовки кадров Адилова Солияхон	259
Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining qobiliyatlari va imkoniyatlarini rivojlantirish Muminjonova Muhayyo G'ulomovna	263
Nutqning ijtimoiy-psixologik va lingvistik xususiyatlari Sh. I. Nurmatova, G. B. Xujamova	268
Boshlang'ich sinflarda kreativ ta'lim muhitini shakllantirish va o'quv materiallarining ahamiyati Abdullayeva Uljalg'as Tulegen qizi	271
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida shaxsiy pedagogik kompetensiyani aniqlash metodologiyasi D. O'. Yo'ldosheva, J. A. Jovlijev	274

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga badiiy adabiyot vositasida ijtimoiy xulq madaniyati bilan tanishtirishning ahamiyati.....	278
<i>Daminova Shoxista Farxodovna</i>	
Using the Method of Mnemonics in Teaching English Idioms: Enhancing Retention and Comprehension in EFL Learners	281
<i>Dusmamadova Gulsum Shukhratovna</i>	
Sun'iy intellekt asosida shaxsiylashtirilgan matematika ta'limining o'quvchilar natijalariga ta'siri	284
<i>Jurayeva Gulshano Turdiyevna</i>	
Talabalarda sanogen tafakkurni rivojlantirishda axborot oqimlarining ijobiy ta'sirlari.....	288
<i>Karimova Umida Alijon qizi</i>	
Viruslar replikasiyasining molekulyar asoslari va uni o'qitishda "Case-study" metodining samaradorligi.....	293
<i>O'. E. Xo'janazarov, B. B. Ishmo'minov, M. Fayzieva, M. Xayitmuratova</i>	
Psixodiagnostik metodikalar asosida talabalarning xarakter aksentuatsiyasining gender farqlarini o'rganish	298
<i>Sh. Allanazarova, R. Janabaeva</i>	
"Muhofazaga olingan hududlar" modulidan talabalarning bilimni nazorat qilishga mo'ljallangan nostandart testlardan foydalanish metodikasi	301
<i>Saidmuratov Shoxid Xusanovich, Ishmo'minov Bobur Botir o'g'li, Abduvohidova Madina Ilhomjon qizi, Matkomilova Feruza Xasan qizi</i>	
Ergonomik yondashuv asosida registrator ofisi ish jarayonlarini modellashtirish va takomillashtirish	307
<i>To'xtamurodov Azizbek Azimjon o'g'li</i>	
Sport turlarini tasniflash va sport mashg'ulotlarini kompleks monitoring qilishning ilmiy-metodologik asoslari	311
<i>Ilhomjon Axmedovich Tursunaliyev</i>	
Понятие академической грамотности в современной педагогике и лингводидактике	315
<i>Худжамова Хуснора Диёр кизи</i>	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirish ijtimoiy muammo sifatida.....	318
<i>Altibayeva Gulbaxor Majitovna</i>	
Ethnolinguistic Aspects of Ecological Ethics: Conceptualizing "Nature" in English and Uzbek Phraseological Systems	325
<i>Zubaydullayeva Zarina</i>	
Matematik mantiq asosida oliy ta'lim talabarlari uchun mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning bosqichli-integrativ metodikasini takomillashtirish	329
<i>Zaxiriddinova Shahlo Zahiriddin qizi</i>	
Parataekvondochilar-ning musobaqa oldi tayyorgarligi: ilmiy-asoslangan yondashuv va samaradorlik tahlili	334
<i>Abdufattoyev Abrorjon Abduraxmon o'g'li</i>	
Developing Functional Literacy Through Combined Interactive Strategies in Secondary School.....	337
<i>Matkarimova Nurjamal Sultamurat qizi</i>	
Bolaning ijtimoiylashuvida ertaklarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	343
<i>Ergasheva Mastura Isaqul qizi</i>	
Umumiy o'rta ta'lim tizimida ekologik tarbiyani amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari.....	347
<i>Abdimo'minova Muhayyo Samadullayevna</i>	
Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlash.....	352
<i>Anorjonova Komila Xayyom qizi</i>	
Dual ta'lim tizimida Germaniya tajribasi.....	356
<i>Davlatov Keldiyor Davlatovich</i>	
Talabalarning mustaqil ta'limni nazariy asoslari, tasniflari va o'qitish metodlari.....	359
<i>Jumayev Ruzokul Xoliqulovich</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy pedagogik boshqaruv tizimi.....	364
<i>Jurayeva Shalola Dehqonboyevna</i>	

O'zbekiston sharoitida gospital pedagogikaning rivojida o'zbek va rus tillarining o'rni va ahamiyati	369
Munira Khodjakhanova	
Zamonaviy ilg'or xorijiy tajribalar asosida hasharotlar mavzusini o'qitishda kreativ usullarni qo'llashning immersiv imkoniyatlari	372
Raxmatova Salima Togaymuradovna	
O'zbekiston janubiy hududlarida brokkoli yetishtirishda agrotexnik tadbirlarni optimallashtirish metodikasi.	377
Salomov Boxodir Salomovich	
O'quvchi yoshlarda iqtisodiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	382
Shoimova Gulxayo Sherzod qizi	
Matematika va musiqa uyg'unligi orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish.....	387
Umarova Munajatxon Xolmuxamedovna	
Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani o'qituvchilarini tayyorlashning nazariyasi va metodikasi...	391
Uzoqov Akram Avazovich	
Noqonuniy xatti-harakatlarning kelib chiqishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-pisixologik va pedagogik omillar.....	394
Xolliqov Allamurod Abdijabbor o'g'li	
Training Future Speech Therapists to Address Sensory Discrimination Disorders in Preschool Children....	399
Xudayarova Dilnoza Mirvali kizi	
6-sinf adabiyot fanidan Abay va Avaz O'tar ijodini o'rganish darslarida o'quvchilarning adabiy-nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish	402
Yuldasheva Noila Ravshan qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarning o'quv-bilish faoliyatini loyihalash kompetentligini rivojlantirish muammosi: nazariy tahlil va yondashuvlar	406
Ziyodova Zarina Qodir qizi	

INNOVATSION TA'LIM TEKNOLOGIYALARI VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH IJTIMOYIY MUAMMO SIFATIDA

Altibayeva Gulbaxor Majitovna

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'limda tarbiyani tashkil etish kafedrası o'qituvchisi

ORCID: 0009-0006-0289-9576

Annotatsiya: Maqolada innovatsion ta'lim texnologiyalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini shakllantirish ijtimoiy muammo sifatida tahlil etiladi. Bolalarni har tomonlama barkamol, jismonan sog'lom va aqlan yetuk qilib tarbiyalash hamda ularni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash jarayonida ularning intellektual salohiyatini rivojlantirishning ahamiyati ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, intellektual rivojlanishning pedagogik omillari va zamonaviy yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: boshqaruv, rejalashtirish, tashkil etish, faoliyat, imkoniyat, xususiy turkumlar.

Abstract: The article examines the formation of intellectual abilities of preschool children through innovative educational technologies as a social issue. It substantiates the importance of developing children as well-rounded, physically healthy, and mentally mature individuals, as well as preparing them for school education. The study also analyzes pedagogical factors influencing intellectual development and the effectiveness of modern approaches.

Key words: management, planning, organization, activity, opportunity, specific categories.

Аннотация: В статье рассматривается формирование интеллектуальных способностей детей дошкольного возраста с использованием инновационных образовательных технологий как социальная проблема. Обосновывается важность всестороннего развития детей, их физического здоровья и умственной зрелости, а также подготовки к школьному обучению. Анализируются педагогические факторы интеллектуального развития и эффективность современных подходов.

Ключевые слова: управление, планирование, организация, деятельность, возможность, частные категории.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda "2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli¹ qaror maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilganligi bejiz emas. Mazkur qaror maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining huquqiy-me'yoriy asoslarini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining davlat va nodavlat tarmoqlarini birday rivojlantirish, mazkur tizimga ilg'or pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish, pedagoglarning innovatsion faoliyati ko'lamini kengaytirish, kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularning malakasini oshirish mazmunini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim qamrovini to'liq ta'minlash, bolalarni maktabga tayyorlashning samarali mexanizmlarini joriy etish kabi vazifalarni yanada dolzarblashtirdi^[6].

Bu o'z navbatida, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yangicha yondashuv asosida takomillashti-

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda "2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qaror: <https://lex.uz/ru/docs/-3090103?otherlang=1>

rish, ularda amalga oshiriladigan pedagogik jarayonlarni yangi mazmun va innovatsion texnologiyalar bilan boyitish imkonini beradi. Shuning uchun ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha alohida dastur ishlab chiqish, ushbu tizimni boshqarish infratuzilmasini takomillashtirish vazifasi qo'yilib, ilmiy-metodik ta'minotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish masalasi pedagogika fanida muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi. Xususan, Djuraeva B.R. va hammualliflar 2017-yilda nashr etilgan monografiyasida maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni alohida ta'kidlanadi. Mualliflar innovatsion yondashuvlar bolalarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini, ayniqsa, interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkinligini ilmiy asoslab beradi.

Yo'ldoshev J.G' va Usmonova S.A. tomonidan yaratilgan "Pedagogik texnologiya asoslari" asarida ta'lim jarayonini texnologiyalashtirishning nazariy asoslari yoritilib, o'quv faoliyatini samarali tashkil etishda innovatsion metodlarning ahamiyati ko'rsatib berilgan. Mualliflar ta'lim jarayonida tizimlilik, bosqichma-bosqichlik va natijaga yo'naltirilganlik tamoyillarini asosiy mezon sifatida belgilaydi. Ushbu yondashuvlar maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini shakllantirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Shodmonova Sh.ning maktabgacha ta'lim pedagogikasiga oid tadqiqotlarida esa bola shaxsining har tomonlama rivojlanishi, ayniqsa, intellektual salohiyatini shakllantirishda pedagogik muhit va ta'lim-tarbiya jarayonining uyg'unligi muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Muallif maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish jarayonlarini rivojlantirishda o'yin, muloqot va ijodiy faoliyatga asoslangan innovatsion metodlarning samaradorligini ta'kidlaydi. Shu jihatdan, innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning intellektual rivojlanishini ta'minlashning muhim vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi mazkur mavzu doirasida ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishning kompleks usullariga asoslanadi. Avvalo, ilmiy-nazariy manbalarni o'rganish orqali maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar va bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishga oid mavjud yondashuvlar tahlil qilindi. Empirik ma'lumotlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kuzatuv, suhbat va so'rovnomalar usullari yordamida to'plandi, bunda tarbiyachilar faoliyati hamda bolalarning intellektual rivojlanish ko'rsatkichlari o'rganildi. Olingan ma'lumotlar qiyosiy va tizimli tahlil asosida qayta ishlanib, innovatsion ta'lim texnologiyalarining samaradorligi aniqlashtirildi. Shuningdek, natijalarni umumlashtirish va xulosalash jarayonida statistik va tavsifiy tahlil usullaridan foydalanildi, bu esa tadqiqot natijalarining ishonchliliigi va aniqligini ta'minlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi^[10] maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi. Hujjat malakali pedagogik kadrlarning yetishmovchiligi, davlat MTMLarining to'lib ketganligi, moddiy-texnik holatining nomuvofiqligi hamda davlat MTMLarining o'quv-metodik materiallar bilan past darajada ta'minlanganligi muammolarining hal etilishini nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son² qarorini amaliyotga joriy qilish maqsadida bir qator chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Mazkur konsepsiyada maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish masalalariga ham alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan:

- maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;
- bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;
- maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish;

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-son qarori: <https://lex.uz/docs/-4327235>

- maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;
- maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish;
- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta'minlashni o'zida aks ettirgan.

Mazkur konsepsiya o'rta va uzoq muddatli istiqbol uchun maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadlari, vazifalari, ustuvorliklari va bosqichlarini belgilab berdi.

Shuningdek, Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 22-oktyabrda qabul qilingan va Senat tomonidan 2019-yil 14-dekabrda ma'qullangan O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son³ Qonuni maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasidagi munosabatlarni tartibga solishni nazarda tutadi. Ushbu Qonunda maktabgacha ta'lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari sifatida quyidagilar ko'rsatib o'tilgan:

- har bir bola uchun maktabgacha ta'lim va tarbiya olish imkoniyatining mavjudligi;
- har bir bolaning iste'dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi;
- maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarga ta'lim, tarbiya berish va ularni sog'lomlashtirishning, oila hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyaviy ta'sirining birligi;
- maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarga ta'lim va tarbiya berish uyg'unligi;
- bola shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan shaxsiy yondashuv;
- maktabgacha va umumiy o'rta ta'limning izchilligi hamda uzluksizligi;
- ta'lim va tarbiyaning demokratik hamda dunyoviy xususiyatga egaligi;
- ta'lim-tarbiya jarayonining shaffofligi va ochiqligi;
- maktabgacha ta'lim va tarbiya mazmuni, darajasi hamda hajmining maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlariga hamda sog'lig'i holatiga muvofiqligi kabilar ko'rsatilgan.

Maktabgacha ta'lim pedagogikasi sohasidagi innovatsion yondashuvlar ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy-metodik jihatdan samarali tashkil etish hamda bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni ta'minlashga, intellektual yondashuvga oid bilim va ko'nikmalarni egallashga, ulardan pedagogik amaliyotda samarali foydalanish imkoniyatlarini o'z ichiga oladi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimida qo'llaniladigan pedagogik vaziyatlar bilan bog'liq jarayonlarni tashkil etish imkoniyatlari, muayyan funksional vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatga ta'sir ko'rsatuvchi omillar, samarali shakl va vositalarga oid bilimlar maktabgacha ta'lim pedagogikasining asosini tashkil qiladi. Buning uchun dastlab maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari haqidagi ma'lumotlar taqdim etilishi lozim. Maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarning keng joriy qilinishi bolalarning har tomonlama yetuk va intellektual ko'nikmalarini shakllantirish hamda rivojlantirish, ularning aqliy qobiliyatining rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyalanuvchilarni innovatsion texnologiyalar asosida intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlarini takomillashtirishda tarbiyachi va pedagoglar mazkur jarayonning ob'ekti va sub'ekti sifatida namoyon bo'lishi ushbu jarayonni samarali tashkil etish imkonini beradi. Buning uchun tarbiyachi-pedagoglar maktabgacha ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalar va zamonaviy ta'lim usullarini chuqur o'zlashtirgan bo'lishi va kasbiy faoliyatda ulardan samarali foydalana bilishi lozim. Bolalarni innovatsion texnologiyalar asosida intellektual qobiliyatini rivojlantirishda dastlab ularning aqliy va ruhiy rivojlanishini tashxis qilishning turli metodikalarini yaxshi bilishlari va o'z vaqtida ulardan samarali foydalanishlari talab etiladi. Har bir tarbiyachi va pedagog bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlarini takomillashtirishga kirishar ekan, ular zamonaviy insonparvarlik konsepsiyalarini bilishlari va bola shaxsini tarbiyalash metodikasini egallagan bo'lishlari muhimligini taqozo etadi.

Shu o'rinda adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, intellekt tushunchasiga turli olimlar tomonidan turlicha talqin qilinganini, uni psixologik va pedagogik mazmunini ifodalashda esa qator yondashuvlar mavjudligini ko'rishimiz mumkin.

3 O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son Qonuni: <https://lex.uz/docs/-4646908>

Intellekt (lotincha: intellectus – bilish, tushunish, idrok qilish) – insonning aqliy qobiliyati; hayotni, atrof-muhitni ongda aynan aks ettirish va o'zgartirish, fikrlash, o'qish-o'rganish, dunyoni bilish va ijtimoiy tajribani qabul qilish qobiliyati; turli masalalarni hal qilish, bir qarorga kelish, oqilona ish tutish, voqea-hodisalarni oldindan ko'ra bilish layoqatiga nisbatan qo'llanishi haqida vikipedik ma'lumotlar keltirilgan [8; 58-b.].

Insonning intellektual qobiliyatlarini o'rganish, aqliy qobiliyatlarini aniqlash bilan uzoq vaqtdan beri nafaqat pedagoglar, balki olimlar, faylasuflar, filologlar, fiziologlar, sotsiologlar hamda biologlar kabi turli malakali olimlar va mutaxassislar tadqiqotlar olib borishgan.

Shu o'rinda intellektni shaxsning turli tomonlarini o'rganadigan aqlning tuzilishi sifatida ham talqin qilinganini ko'rish mumkin.

“Intellekt” atamasi fanga XX-asrda avstriyalik olim V. Shtern tomonidan kiritilgan. Uning fikricha, intellekt insonning yangi turmush sharoitlariga moslashishning ma'lum bir umumiy qobiliyatidir.

Intellekt tarkibiga idrok qilish, xotirlash, fikr yuritish, so'zlash kabi qator psixik jarayonlar kiradi. Intellektning rivojlanishi bevosita tug'ma iste'dod, miya imkoniyatlari, jo'shqin faoliyat, hayotiy tajriba kabi ijtimoiy omillarga bog'liq. Intellekt saviyasi, darajasi inson faoliyatining natijalariga, shuningdek, psixologik testlarga qarab ham belgilanadi [vikipediya].

Intellektual imkoniyatlarni rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, hozirgi kundagi ilmiy tadqiqot ishlari asosan integratsiyalashgan dastur asosida fanlararo umumlashtirish bilan olib borilayotganini ifodalamoqda [9; 104-b.].

“Intellekt” – bu sodir bo'layotgan narsalarni samarali idrok etish va tushunish imkoniyatini ta'minlaydigan individual aqliy tajribani tashkil etishning o'ziga xos shakli [10; 79-b.].

Intellektning tarkib topishi va shakllanishi bo'yicha sakkizta asosiy yondashuv mavjud bo'lib, ular keyingi bir qator ilmiy manbalarda qayd etilgan:

1. **Intellektga fenomenologik yondashuv:** intellekt ong mazmunining asosiy shakli sifatida qaraladi (V. Keller, K. Dunker, M. Vertgeymer, Dj. Kempion va boshqalar).
2. **Intellektga genetik yondashuv:** intellekt insonning tashqi olam bilan o'zaro ta'sirlashuvining tabiiy sharoitidagi o'rab turgan muhit talablariga qiyin moslashuvi oqibati sifatida qaraladi (U. R. Charlzvolt, J. Piaje).
3. **Intellektga sotsio-madaniy yondashuv:** intellekt insonning ijtimoiylashuvi, shuningdek, madaniyatning maqsadli ta'siri natijasi sifatida talqin qilinadi (Dj. Brunner, L. Levi-Bryul, A. R. Luriya, L. S. Vigotskiy va boshqalar).
4. **Intellektga jarayonli-faoliyatli yondashuv:** intellekt inson faoliyatining asosiy shakli sifatida qaraladi (S. L. Rubenshteyn, A. V. Brushlinskiy, L. A. Venger, K. A. Abulxanskaya-Slavskaya va boshqalar).
5. **Intellektga ta'limiy yondashuv:** intellekt maqsadga yo'naltirilgan ta'limning mahsuli sifatida qaraladi (A. Staats, K. Fisher, R. Feyershteyn va boshqalar).
6. **Intellektga axborot yondashuvi:** intellekt axborotlarni qayta ishlashning elementar jarayonlari majmui sifatida qaraladi (G. Ayzenk, E. Xant, R. Shternberg va boshqalar).
7. **Intellektning funksional-darajaviy yondashuvi:** intellekt har xil darajadagi bilish jarayonlarining tizimi sifatida qaraladi (B. G. Ananov, E. I. Stepanova, B. M. Velichkovskiy va boshqalar).
8. **Intellektning regulyatsion yondashuvi:** intellekt psixik faollikni o'z-o'zini regulyatsiya qilish omili sifatida qaraladi (L. L. Terstoun va boshqalar).

Insonning aqliy taraqqiyotini, intellektini tadqiq etish bugungi kunda fan oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib qolmasdan, balki bu muammo qadimgi davrlardan beri mutafakkir va ma'rifatparvar olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Hatto mazkur masala antik dunyoda yashab ijod etgan atoqli faylasuf olimlarning ham e'tiborini o'ziga jalb etgan.

Ularning nuqtai nazariga ko'ra, “nuo” inson ruhining oliy, shu bilan birga, o'ziga xos aqli tarkibi bo'lsa, Platon va Aristotel olam hamda borliqni bilishning eng maqbul yo'li ekanligini ta'kidlab o'tadilar. Xuddi shu bois “aql” bilishning eng yuksak bosqichi sifatida talqin qilinadi.

Mashhur faylasuf Kant ta'limotiga binoan, intellekt nemischa “verstand” tushunchasi bilan ifodalanib, bizdagi mavjud barcha tushunchalar tuzilishining strukturaviy bilish qobiliyati sifatida talqin qilinadi [11; 62-b.].

Aql-idrok, intellekt tushunchasi psixologiyada eng ko'p muhokama qilinadigan hodisalardan biridir, ammo shunga qaramay, aniq nimani “intellekt” deb hisoblash mumkinligi haqida standart ta'rif yo'q. Ayrim tadqiqotchilar aql-zakovat, intellektni qobiliyat deb hisoblasalar, boshqalari esa intellekt bir qancha qobiliyat, malaka va iste'dodlarni o'z ichiga oladi, degan gipotezaga yaqinroq, deya muhokamalar olib boradilar.

Eng so'nggi va eng qiziqarli nazariyalardan biri Xovard Gardner tomonidan ishlab chiqilgan ko'p intellekt nazariyasidir. Gardner test natijalarini tahlil qilishga e'tibor qaratish o'rniga, inson aql-zakovatining raqamli ifodasi to'liq emasligini va insonning qobiliyatlarini to'g'ri tasvirlab bermasligini aytgan. Uning nazariyasi turli madaniyatlarda qadrlanadigan ko'nikma va qobiliyatlarga asoslangan sakkizta alohida intellektni tavsiflaydi:

- vizual-fazoviy intellekt;
- og'zaki-lingvistik intellekt;
- tana-kinestetik intellekt;
- mantiqiy-matematik aql;
- shaxslararo aql;
- shaxsiy intellekt;
- musiqiy intellekt;
- naturalistik aql.

Robert Sternbergning "Intellektning uch komponentli nazariyasi"ga ko'ra, olim Robert Sternberg intellektni inson hayotining real sharoitlarini tanlash, shakllantirish va moslashtirish bo'yicha aqliy faoliyati deb ta'riflagan. U Gardnerning aql bir qobiliyadan ko'ra kengroq tushuncha ekanligi haqidagi fikriga qo'shiladi, lekin Gardnerning ba'zi aql-zakovat turlarini alohida iste'dod sifatida qarashni taklif qiladi. Sternberg bu g'oyani "muvafqiyatli intellekt" deb atagan. Uning konsepsiyasi uchta omildan iborat:

- analitik aql – ushbu komponent muammolarni hal qilish qobiliyatini anglatadi;
- ijodiy intellekt – aql-idrokning bu jihati o'tgan tajriba va hozirgi ko'nikmalardan foydalangan holda yangi vaziyatlarni hal qilish qobiliyatiga asoslanadi;
- amaliy intellekt – bu element atrof-muhit o'zgarishlariga moslashish qobiliyatini anglatadi.

Umuman olganda, MTT tarbiyachilarining pedagogik-psixologik yondashuvi, pedagogik taktikasi va kasbiy-pedagogik faoliyati bir yoqlama xarakterga ega bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirish masalasi ikkinchi darajada qaralar edi. Tarbiyachilarning ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchilarga bo'lgan bunday munosabati va tutgan yo'li to'g'ri hamda maqsadga muvofiq deb qaralardi. Ushbu jarayonni tadqiqotchi M. Berdiyeva quyidagicha izohlaydi: "Tarbiyachilar go'yoki bolalarning salomatligi, hayoti, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, erkin rivojlanishi va yetuk inson bo'lishi uchun g'amxo'rlik qilgandek bo'lib ko'rinadi. Ularning maqsadlari ham shunday, lekin bu jarayonda tarbiyachilar bolalarning intellektual rivojlanishlari uchun yordam ko'rsatishning samarali yo'llarini tanlay olmaydilar. Aksariyat hollarda bolalarga faqat buyruq berish, qo'rqitishdan foydalaniladi. Bunday munosabat natijasida bolalar qaysar, o'jar bo'lib qoladilar. Tarbiyachilarning bu kabi harakatlari bolalarning intellektual rivojlanishlariga xalaqit berib, tengdoshlari bilan faol hamkorlik qilishga salbiy to'siq bo'ladi va bolalarning intellektual rivojlanishlari uchun kutilgan samarani bermaydi", degan fikrlarni ilgari suradi.

"Intellekt" (inglizcha – intelligence) tushunchasi ilmiy tadqiqot ob'ekti sifatida psixologiyaga XIX-asr oxirida ingliz antropologi F. Galton tomonidan kiritilgan. Charlz Darvinning evolyutsion nazariyasi ta'sirida u irsiyat omilini jismoniy va ruhiy jihatdan har qanday individual farqlarning hal qiluvchi sababi deb hisoblagan.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti bolalarining intellektual qobiliyatini shakllantirishda pedagogikaga oid qarashlarning vujudga kelganligi, keyinchalik ushbu qarashlar negizida maktabgacha ta'lim tizimi bo'g'ini tarbiyalanuvchilarining aqliy qobiliyati, dunyoqarashi, tafakkuri, fikrlash doirasi, nutqi, madaniyati, yurish-turishi bilan bog'liq jarayonlarni samarali tashkil etish va ularni bosqichma-bosqich ilmiy-metodik jihatdan ta'minlash mexanizmlari yaratilganligi haqidagi nazariy va amaliy bilimlardan xabardor qilish maqsadga muvofiq ekanligi asoslanadi. Chunki 6–7 yoshli bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirishga oid ma'lumotlar, bu sohadagi bilimlar va tajribalar bizning ajdodlarimiz tomonidan o'rganilganlik darajalari, uning ahamiyati va ijtimoiy zaruriyati ilgari surilgan. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilari uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti juda muhim tarbiya maskani sanalib, ularni sog'lom, har tomonlama yetuk qilib tarbiyalash uchun zarur tashkiliy, uslubiy, psixologik-pedagogik shart-sharoitlar yaratadi, bolalarni maktabda muntazam ravishda ta'lim olishga sifatli tayyorlashda ota-onalarga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim bola 6–7 yoshga yetguncha oilada hamda davlat va nodavlat maktabgacha bolalar muassasalarida amalga oshirilishi lozimligi ilgari surilgan.

Maktabgacha ta'lim bola shaxsini maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'llanadigan Davlat talablariga muvofiq sog'lom va har tomonlama yetuk shakllangan, maktabda o'qishga sifatli tayyorlangan tarzda tayyorlash maqsadini ko'zlaydi. Uning asosiy vazifalariga quyidagilar kiritilgan:

- bolalarning hayotini muhofaza qilish va sog'lig'ini mustahkamlash;
- bola shaxsi asoslarini shakllantirish, uning bilimga qiziqishlarini rivojlantirish;
- bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash;
- bolaning rivojlanishidagi nuqsonlarni zarur tarzda tuzatish;
- bolalarni milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish;
- bolalarni maktabda o'qishga tayyorlash.

“An’anaviy maktabgacha ta’limdagi tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar orasidagi ichki ziddiyatlar bolalarning badjahl, qo’rs, kattalarga shubha bilan qaraydigan bo’lib shakllanishlariga olib keladi. Natijada bolalar tarbiyachilarga bepisandlik bilan qaray boshlaydilar va maktabgacha ta’lim muassasasidan beza boshlaydilar. Ular tarbiyachilardan himoyalanih yo’llarini izlaydilar. Ko’pincha vaziyatga moslashish, o’zliklaridan uzoqlashishga harakat qiladilar va bu orqali o’ziga xos tarzda ijtimoiy qulaylikka ega bo’lishni xohlaydilar”.

XX-asr davomida intellektning mohiyatini tushunishga quyidagi yondashuvlar tekshirildi va tahlildan o’tkazildi:

- o’rganish qobiliyati sifatida (A. Binet, Ch. Spirman, S. Kolvin, G. Vudrou va boshqalar);
- abstraksiyalar bilan ishlash qobiliyati sifatida (L. Termen, E. Torndayk, J. Peterson);
- yangi sharoitlarga moslashish qobiliyati sifatida (V. Shtern, L. Thurstone, E. Clapared, J. Piaget) ^[3].

XX-asr rus psixologiyasida aqliy salohiyat tadqiqotlari bir necha yo’nalishda rivojlandi: umumiy aqliy qobiliyatlarining psixofiziologik moyilligini o’rganish (B. M. Teplov, V. D. Nebylitsin, E. A. Golubeva, V. M. Rusalov), intellektual faoliyatning hissiy va motivatsion tartibga solinishi (O. K. Tixomirov), kognitiv uslublar (M. A. Xolodnaya), “mahoratning aqlga ta’siri” (Y. A. Ponomarev). O’rganilayotgan muammo bo’yicha ilmiy adabiyot ma’lumotlarini o’rganish (V. V. Zenkovskiy, J. Piaget, P. P. Blonskiy, M. K. Akimova, M. A. Xolodnaya, D. B. Elkonin va boshqalar) psixologiya va pedagogikada intellekt va intellektual mahorat tushunchasi ikki xil talqin qilinishini ko’rsatdi.

G’arb psixologiyasi olimlarining aksariyati fikricha, irsiyat va muhit intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishning asosiy omillari hisoblanadi.

Frensis Galton “Daho va irsiyat” kitobida o’z tadqiqoti natijalarini e’lon qilib, intellektual qobiliyatlarining rivojlanishi birinchi navbatda irsiyat bilan bog’liqligini isbotlagan. Uning fikricha, yuksak yutuqlarning sababi insonning o’zida yotadi va avloddan-avlodga o’tadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini shakllantirish ularning aqliy rivojlanishini ta’minlashda, ma’naviy-axloqiy tarbiyasini tarkib toptirishda, ijtimoiy faolligini oshirishda va jismonan sog'lom bo'lishiga xizmat qiladi. Intellektual qobiliyatlarni shakllantirish manbalari bolalarning intellektual, kognitiv, kommunikativ, kreativ qobiliyatlarini innovatsion shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan omillar sifatida ifodalanadi.

Bolalarda mazkur qobiliyatlarni shakllantirmasdan turib, ularni ijodiy rivojlantirib bo'lmaydi. Tarbiyalanuvchilarning intellektual imkoniyatini rivojlantiruvchi har qanday maqsadga qaratilgan mazkur jarayonning mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va ketma-ket bajariladigan usullar belgilab olinadi:

- bolalarning intellektual imkoniyatini shakllantiruvchi hislatlarini uyg'otish va rivojlantirish rejalashtiriladi;
- mana shu hislatlarni rivojlantirishni amalga oshiruvchi usullarni yaratish yoki intellektual imkoniyatni oshirib borishga xizmat qiluvchi manbalar izlab topiladi;

belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarning qaysisini va qayerda ishlatish rejalashtiriladi.

Bolalarning shaxs sifatida shakllanishi va kamol topishida yangi jamiyatda boshqa odamlar bilan muomala qilish, munosabat o'rnatish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxs sifatida shakllanishida uning psixik xususiyatlarini rivojlantirish, aql, iroda, diqqat, harakat, hayotda o'z o'rmini topa olishi, vatani va xalq ravnaqi yo'lida e'tiqod bilan xizmat qilish haqidagi tayyorgarligi uni shaxs darajasiga ko'taradi. Bunday sifatlarni ro'yobga chiqarish tarbiyaga bog'liq bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bolaning kamolotiga, ruhiyatiga hamda fe'l-atvorining shakllanishiga turli omillar ta'sir etadi. Bola tarbiyasiga va uning shakllanishiga biologik omil, ijtimoiy omil, shuningdek, ta'lim va tarbiya ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillar hisoblanadi. Inson intellekti uchun eng muhim jihat shundaki, u atrofimizni o'rab turgan olamdagi narsa va hodisalar o'rtasidagi bog'lanish va munosabatlarni aks ettirish, shu bilan birga, ularni ijodiy ravishda qayta o'zgartirish imkonini beradi. Demak, intellekt aqliy energiyaning umumiy omili sifatida faoliyat ko'rsatadi. Har qanday intellektual faoliyatning muvaffaqiyati muayyan umumiy omilga, ya'ni umumiy qobiliyatga bog'liq bo'ladi. Har bir inson ma'lum darajadagi umumiy intellekt bilan tavsiflanadi va bu holat uning atrof-muhitga qanday moslashishini belgilaydi.

Taklif sifatida maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning intellektual rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan innovatsion metod va texnologiyalarni kengroq joriy etish, tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam oshirib borish, shuningdek, bola shaxsining biologik, ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda individual yondashuvni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bola huquqlari to'g'risida konvensiya. "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – T.: Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi, 2008. – 34 bet.
2. Djuraeva B.R., Umarova X.A., Tojiboeva H.M., Nazirova G.M. "Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini takomillashtirishning pedagogik tizimi" / monografiya. – Toshkent: Real Print, 2017. – 160 bet.
3. Yo'ldoshev J.G', Usmonova S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: RTM, 2004. – 104 bet.
4. Shodmonova Sh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi (o'quv-metodik qo'llanma). – T.: "Fan va texnologiya", 2008. – 160 bet.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.